

Гарбар І. О.,
Київський національний лінгвістичний університет

МЕТАФОРИЧНЕ ДЗЕРКАЛО: ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНОЇ ТА ІГРОВОЇ МЕТАФОР У ТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТРИЛЕРУ

Стаття присвячена виявленню та систематизації особливостей функціонування метафори у тексті американського юридичного трилеру. У ній розглядаються різні підходи до визначення метафори. Увагу приділено спортивній та ігровій метафорам як засобам, що представляють культурний досвід нації.

Ключові слова: метафора, спортивна метафора, ігрова метафора, американський юридичний трилер.

Статья посвящена определению и систематизации особенностей функционирования метафоры в тексте американского юридического триллера. В ней рассматриваются разные подходы к определению метафоры. Внимание уделяется спортивной и игровой метафорам как средствам, что представляют культурный опыт нации.

Ключевые слова: метафора, спортивная метафора, игровая метафора, американский юридический триллер.

The article deals with the systematization and identification of functions of the metaphor in the text of an American legal thriller. Different approaches towards the definition of metaphor are scrutinized. Thorough attention is paid to sports and game metaphors as the means of nation's cultural experience identification.

Key words: metaphor, sports metaphor, game metaphor, an American legal thriller.

Однією з найактуальніших проблем лінгвістики є вивчення концептуалізації та вербалізації понять, які виникають у процесі якісного розвитку суспільства (М.М. Болдирев, Г.В. Межжеріна, А.П. Чудінов та ін.). Це відбувається за рахунок використання як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів мови. Різні етапи розвитку мов відзначаються різною пропорцією застосування вищевказаних базових шляхів позначення принципово нових понять (І.В. Змієва, О.Д. Огуй, Г.В. Поліна, Т.О. Шваб, І.С. Шевченко).

Активним джерелом концептуалізації та вербалізації понять в англійській мові була, є та залишатиметься метафора. Поглиблення теорії метафори та поява нових поглядів на особливості її функціонування зумовлено тим, що якщо раніше вона розглядалася лише як лінгвістичне явище чи стилістичний засіб (у роботах Аристотеля, Деметрія, Платона, а також у працях Е. Кассирера та К.К. Жоля), то згодом дедалі більше лінгвістів почали досліджувати її когнітивні, пізнавальні можливості (Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, М. Блек, М. Джонсон, Дж. Лакофф, В.М. Телія). Тобто об'єкт дослідження лінгвістики змістився від системно-структурного аналізу мови до людини до її ментальних і емоційних сфер і процесів сприйняття та пізнання світу (М.М. Болдирев, М. Джонсон, Е. Мак-кормак, І.С. Шевченко).

Метою статті є дослідження й опис специфіки репрезентації та функціонування метафор у новому жанрі юридичного трилеру, котрі вербалізовані спортивно-ігровими метафоричними образами.

Протягом багатьох століть пильної уваги до метафори риториками, граматицистами, і літературними критиками сьогодні не існує загальноприйнятої домовленості щодо трактування метафор.

Термін метафора походить від грецького слова 'meta' – між, після, через; 'phora' – рух, перенесення. Першим, хто спробував дати наукову оцінку метафорі, був грецький філософ Аристотель. У “Поетиці” він інтерпретує поняття метафори як “перенесення імені з роду на вид, з виду на рід, або за аналогією” [1, с. 147].

Н.Д. Арутюнова стверджує, що “метафора – це такий спосіб вживання мови, коли буквально значення слів використовується для вираження інших смислів” [2, с. 17].

У своїх дослідженнях О. Тищенко пропонує таке тлумачення терміна: “Метафора – це взаємодія двох компонентів, одне з яких (слово, словосполучення, речення, складне синтаксичне ціле) вжито в переносному значенні на основі аналогій будь-якого характеру з метою формування й передачі нової особистісної інформації” [6, с. 14].

О. Тараненко конкретизує визначення: “Метафора – це семантичний процес, коли форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні у свідомості мовця” [5, с. 18].

В межах дослідження ми поділяємо метафору на *номінативну*, *когнітивну* й *образну* [2]. *Номінативну* метафору розуміємо як використання наявної лексеми для вербального позначення певного класу імен або процесів, коли метафоричний образ втрачає своє емоційне значення й є єдиним джерелом найменування (Н.Д. Арутюнова, Дж. Лайонз, Ю.П. Солодуб). *Когнітивну* метафору варто розуміти як появу в понятійній сфері відповідних лексем нових значень унаслідок зсуву у сполучуваності ознакових слів: при цьому за допомогою фізичного, легкодоступного людському пізнанню поняття концептуалізується певне більш абстрактне поняття (Н.Д. Арутюнова, М.М. Болдирев, М. Джонсон, Дж. Лакофф). *Образну* метафору розуміємо як вживання експресивно забарвленої лексеми замість нейтральної, внаслідок чого утворюється динамічний образ (Н.Д. Арутюнова, В.М. Телія).

А.П. Чудінов виділяє певні розряди метафоричних моделей:

Антропоморфна метафора. При дослідженні цього розряду аналізуються такі понятійні сфери, як “Анатомія та фізіологія”, “Хвороба”, “Секс”, “Родина”.

Метафора природи. Вітоками метафоричної експансії в певному випадку слугують такі понятійні сфери, як “Тваринний світ”, “Світ Рослин”, “Нежива природа”.

Соціальна метафора. У подібних випадках досліджуються такі понятійні сфери, як “Злочинність”, “Війна”, “Театр”, “Гра та спорт”, “Економіка” та ін.

Артефактна метафора. Досліджуються такі понятійні сфери, як “Дім (споруда)”, “Механізм”, “Транспортні засоби” і т. п. [8].

Згідно цієї класифікації, метафори (спортивна та ігрова), котрі ми досліджуємо відносяться до розряду “Соціальна метафора”.

Метафоричні моделі ЖИТТЯ – це ГРА та ЖИТТЯ – це СПОРТИВНЕ ЗМАГАННЯ широко розповсюджені у різноманітних комунікативних сферах, що пов’язано з особливим місцем гри та спорту у людській діяльності [8].

Понятійні поля “гра” та “спорт” належать до одних із найбільш освоєних сторін досвідно-пізнавальної діяльності людей, вони також чітко структуровані у пізнанні носіїв мови. Варто зауважити, що ігрова та спортивна метафори мають тісний смисловий зв’язок [7, с. 62].

Аналіз метафор окремого письменника дозволяє проникнути у його концептосферу. Як зазначають представники когнітивістики, “кожна метафора формує модель сприйняття реальності, у котрій – як у дзеркалі – відбиваються враження про роль та місце діючого суб’єкта” [3, с. 14].

У якості матеріалу дослідження ми обрали текст юридичного трилеру Джона Грішема ‘The Runaway Jury’. Автор цього юридичного трилеру є професійним юристом, котрий досконально знає всі тонкощі роботи американського правосуддя.

Однією з основних відмінних ознак цього жанру є: емотивність, аргументативність, велике застосування мовних засобів та прийомів, котрі об’єднують у собі декілька функцій. Такими засобами є метафори, метонімії, антитези, паралелізм і т.д.

У тексті юридичного трилеру нами було виділено більше, ніж 50 випадків використання концептуальної метафори з вихідною понятійною сферою “Спорт” та “Гра”. Використання художником слова метафори підтверджує думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона про те, що “наша понятійна система у своїй основі метафорична ... ми розуміємо світ, мислимо та діємо в метафоричних термінах” [4, с. 208], тобто метафори безпосередньо відображають досвід взаємодії людини з навколишнім світом. Судова справа уподібнюється декільком видам спорту: національній американській грі – бейсболу, боксерському поєдинку, марафонському забігу, рибалці, грі у гольф.

У залі суду юридичного трилеру панує така ж сама напружена атмосфера, як на змаганнях з бейсболу. Тобто, тут панує бажання перемогти та випередити суперника, і врешті-решт виграти гру. Учасники судового засідання подібні гравцям у бейсбол, котрі відбивають удари м’яча та нападають на суперника (*hardball tactics, soft pitch, the players*):

– *He started with this question and this juror because it was an easy warm-up, a soft pitch to show the others how painless it was to raise one’s hand and discuss matters* [9, с. 46].

– *“In response to the growing assault from the courts, the Big Four had created a pool of money known simply as The Fund... The Fund was used for hardball tactics in lawsuits...”* [9, с. 13].

– *He froze his face into a mask of non-commitment, and as Harkin droned on he began to take in the rest of the players* [9, с. 67].

Гравці мають за мету “забити гол” (*to score a few minor points*), “не пропустити гол” та переманити присяжних у свою “команду” (*on board*).

– *He was not about to argue science with a scientist, but he hoped to score a few minor points with the jury* [9, с. 113].

– *If Mason scored a point, no one noticed* [9, с. 337].

– *All three of the blacks –Lonnie, Angel, and Loreen – were solidly on board* [9, с. 345].

У юридичному трилері суд також асоціюється з боксерським поєдинком (*to spar, to be on the ropes*), під час когорта гравець може отримати удар у ніс (*blow the nose*); марафонським забігом (*marathon*) та грою у гольф (*tee it up*).

– *Rohr sparred with her politely for an hour on cross but didn’t land a serious punch* [7, с. 405].

– *The New York financial press had suddenly declared the defense to be on the ropes and was openly concerned about a plaintiff’s verdict* [9, с. 415].

– *Why sit around the motel room when they could be sitting in the jury box trying to finish the marathon?* [9, с. 439].

– *I take a second blow to the nose* [9, с. 375].

– *Given an even playing field, we’re ready to tee it up tomorrow* [9, с. 409].

У тексті юридичного трилеру судовий процес часто асоціюється з азартними іграми, наприклад, із грою у рулетку, де приймаються ставки (*the stakes*), і де крутиться колесо рулетки (*a roulette wheel*):

– *He ran U-Tab, as it was formerly known, an abbreviation for an old company... The lawsuit at hand was Wood v. Pynex, so the roulette wheel had placed Jankle on the hot seat* [9, с. 14].

– *The costs were much greater this time, but so were the stakes* [9, с. 445].

Судовий процес асоціюється з тими, хто вижив (*the survivors*) та не вижив (*the spoils*) у грі без правил (*a game with no rules*), та у важкому поєдинку (*skirmish*).

– *The survivors of dead people out there were actually suing and asking for huge sums of money...* [9, с. 12].

– *In a game with no rules, it was a widely held axiom that people with handicaps and disabilities made great plaintiff’s jurors because they better understood the meaning of suffering* [9, с. 30].

– *The trial would be a gentle skirmish compared to the throat-cutting that would ensue if they got their verdict, and their spoils* [9, с. 10].

З вище наведених прикладів можна дійти висновку, що судовий процес у романах Джона Грішема розглядається, як, певного роду, спорт та гра, де слід дотримуватися чітких правил, де успіх іноді передбачений, де перевага властива найсильнішому.

Метою гри та спорту є правди, тренування, насолода, відпочинок, тоді як судовий процес орієнтується на вищі процеси – забезпечення прав та свобод громадян.

Мовна метафора, не дивлячись на багаторічну історію свого дослідження, до сих пір залишається відкритим питанням для вчених. З плином часу інтерес учених до метафори не тільки не згасає, але набуває все більшої актуальності. Адже, виникають нові концепції, нові точки зору на природу цього мовного явища. У рамках когні-

тивного підходу високу оцінку отримали спортивна та ігрова метафори, котрі є невід'ємною частиною людського мислення, діючим інструментом концептуалізації та категоризації світу людиною.

Сприйняття життя і дійсності як гри, спортивного змагання властиве людському пізнанню ще здавна. Пізнаючи навколишній світ, ми слідуємо певним стандартам, правилам, котрі можна вважати "правилами гри". Гра стала невід'ємною частиною життя суспільства. В історії розвитку людства гра та спорт завжди були важливою частиною соціальної діяльності людини.

Можна вважати, що в тексті американського юридичного трилера метафора належить не одній людині, а накопичує власний та колективний досвід, тобто представляє культурний досвід нації. Судовий процес представлений автором у вигляді спортивного змагання, в якому існують жорсткі правила. Зал суду постає перед читачем у вигляді ігрового поля, де обвинувачення та захист постають як дві спортивні команди, кожна з яких має за мету отримати перемогу.

У подальшому ми вбачаємо за необхідне реконструкцію концептуальних метафор на основі описаних мовних та мовленнєвих метафор гри та спорту.

Література:

1. Аристотель. Поэтика. Риторика : пер. с греч. / Аристотель. – СПб. : Азбука, 2000. – 348 с.
2. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры : Сборник. – М. : Прогресс, 1990. – 512 с.
3. Баранов А. Н., Караулов Ю. Н. Русская политическая метафора : (материалы к слов.) / АН СССР Ин-т рус. яз. М. : ин-т рус. яз., 1991. – 193 с.
4. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем : пер. с англ. / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. Изд. 2-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 256 с.
5. Петров В. В. Семантика научных терминов. – Новосибирск : Наука, 1982. – 126 с.
6. Тищенко О. Метафора Євгена Малюка. – К., 2004. – 141с.
7. Феденева Ю. Б. Моделирующая функция метафоры в агитационно-политических текстах 90-х гг. XX века : Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ю. Б. Феденева. – Екатеринбург, 1998. – 20 с.
8. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале : когнитивное исследование политической метафоры. – Екатеринбург, 2001. – 238 с.
9. Grisham J. The Runaway Jury / John Grisham. London : Arrow Books, 1996. – 484 p.